

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ РУСИНІВ У АВСТРІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ
В 50-Х РР. ХІХ СТ.

Період після революції 1848-1849 рр. і ліквідації “Руського округу” 1849-1850 рр. в історії русинів часто називають періодом діяльності будителів – Олександра Духновича, Олександра Павловича, Івана Раковського, Антона Рубія, Івана Ріпи, Миколи Надя, Андрія Балудянського, Анатолія Кралицького, Олександра Митрака та інших. Свою увагу вони сконцентрували на створенні власної літератури русинів, заснуванні літературних та інших товариств, виданні книг і журналів, розширенні сітки народних шкіл і підвищення їх рівня. Ця їх діяльність була спрямована на збереження культурно-національних здобутків періоду “весни народів” та їх подальший розвиток.

Питання національного руху русинів в Австрійській імперії в 50-х рр. ХІХ ст. ще не знайшло свого глибокого дослідження в історичній літературі, хоча ряд істориків України, Словаччини та Угорщини досліджували ті чи інші його аспекти. Серед них слід назвати праці Д. Данилюка¹, О. Мишанича², словацьких істориків О. Рудловчак³, Бабота Любиці⁴, Й. Шелепець⁵, угорського історика Й. Перени⁶. В 1965 р. в Пряшеві (Словаччина) відбулася наукова конференція, присвячена 100-річчю з дня смерті О. Духновича, де з цікавими доповідями виступили М. Ричалка., М. Коваль, І. Іваньо, Й. Дзедзелівський, О. Рудловчак⁷. Певні аспекти цього питання знайшли своє відображення в Нарисах історії Закарпаття (з найдавніших часів до 1918 року).⁸ Опираючись на джерела і дослідження істориків та філологів України, Словаччини та Угорщини, автор цього наукового доробку прагне показати роль будителів у створенні власної літератури русинів, їхній внесок в галузі освіти і культури. Центром діяльності будителів на деякий час став знову східнословачкський Пряшів. Тут діяло “Литературное заведение Пряшевское”, засноване О. Духновичем. За короткий період свого існування воно видало 12 титулів книг на “руській мові”. Не випадково сучасники порівнювали це товариство з такими національними організаціями народів Австрійської імперії, як “Матиця чеська”, “Матиця словацька”, “Матиця сербська”. О. Духнович хотів заснувати в Ужгороді також кириличну типографію, мрію всіх його попередників. На початку 1851 р. він представив на засіданні Ужгородської греко-католицької капітули план організації типографії, узгоджений ним перед тим з місцевими властями. Але нашо вхнув неждано на різкий опір єпископа В. Поповича, який вимагав від О. Духновича документів про повноваження. Характерно було для цієї суперечки і те, що дискусію з Духновичем єпископ вів уже латинською мовою. Своє розпорядження з 1850 р. про заведення “руської мови” як офіційної в єпархії єпископ уже “забув”. В результаті кирилична типографія в Ужгороді заснована не була.

Культурно-просвітницька діяльність будителів була позначена тим, що практично всі будителі були священиками. Так марамороський дяч цього ж напрямку С. Мустіянович писав, що в “Угорській землі із світських осіб хіба що два-три підтримують національно-літературні змагання... бо інтелігенцію і аристократію (мав на увазі дворянство – дис.) у русинів представляють виключно греко-католицькі священники”⁹. Те ж саме підкреслював і поет А. Павлович¹⁰. Тому не випадково, що будителі службу на користь церкви вважали корисною і в просвітницькому, національному розумінні. Священик із Зарічова М. Маркош писав, що якщо священники будуть проводити просвітницьку роботу, то “наш народ буде вірним вірі своїх батьків, любитиме богослужбу нашої східної церкви і не піддасться чужим впливам”¹¹.

Літературна діяльність більшості будителів обмежувалась творами моралізаторсько-церковного характеру: укладали молитвенники, катехизиси, збірники недільних проповідей. Серед цієї літературної продукції різко виділявся тільки О. Духнович. Ми вже вказували, що одним із головних завдань у своїй творчій праці О. Духнович вважав написання підручників. Його “Книжица школьная для начинающих” незважаючи на те, що офіційно не була затверджена як підручник, витримала декілька видань і була популярною не тільки серед угорських русинів, але і в Галичині¹².

В 1853 р. неабсолютистський режим, що особливо негативно реагував на рухи національного відродження, заборонив діяльність Духновичового “Литературного заведення Пряшевского”. Але це не налякало будителя, але стало імпульсом до його ще активнішої просвітницької діяльності. Як просвітитель О. Духнович переоцінював роль ідей освіти і науки в людському суспільстві. Пропагуючи освіту і культуру серед народу, О. Духнович вважав, що ліквідація неписьменності та підвищення освітнього рівня мас населення посилить його боротьбу за

свої права, відкриє дорогу до матеріального достатку, культури і цивілізації. Ці ідеї наповнюють його найбільш відому драму “Добродетель превышает богатство”, вірш “Счастье жизни”¹³.

Свої філософсько-гуманістичні погляди О. Духнович виклав у трактаті “Естественно-духовные рассуждения”. В центрі його уваги – людина соціально безправна, що живе у світі, де “людина людині – вовк”. Зображувана автором боротьба за існування, порівняння відносин між людьми і відносин у світі звірів нагадує біологічно-соціологічні теорії другої половини ХІХ ст., нав'язані жорстокостями соціальних відносин періоду капіталізму раннього нагромадження капіталу. Гостро критикує будитель умови, в яких справедливий закон нічого не значить, не забезпечує прав людини, бо всюди панує влада золота. Для бідної людини залишається, за словами Духновича, тільки “карательный закон”, “сильные чествуют закон настолько, насколько им полезен бывает” (“Дело от безделия”)¹⁴.

О. Духнович змушений був писати і на історичну тематику, бо серед його сучасників не було професійного історика. Його головною історичною працею є “Истинная история Карпато-Россос или Угорскихъ Русиновъ изданная Народолубцемъ, Александромъ Духновичемъ”¹⁵. Крім того він написав “Историю Пряшевской епархии”, “Биографию Василия Поповича епископа Мукачевского”, “Устав Пряшевской капитулы”. “Истинная история Карпато-Россос” носить полемічний характер, її автор виступає проти легенд угорської й німецької історичної науки про заселення Дунайського басейну, але і сам вдається до легендарного викладу¹⁶.

Найбільш відомий О. Духнович як літератор. Відомий український літературознавець О.В. Мишанич дає слідуочу оцінку О. Духновичу: “О. Духнович був вченим-педагогом, автором ряду шкільних підручників і букварів, поетом, прозаїком, драматургом, організатором літературних сил, видавцем перших літературних альманахів на Закарпатті, збирачем скарбів усної народної творчості, помітним для свого часу істориком і етнографом. Така багатогранна діяльність дала всі підстави І. Франкові назвати О. Духновича людиною без сумніву доброї волі і не малих здібностей. О. Духновичу належить честь, що він у добу національного і соціального лихоліття виголосив знамениті слова, які принесли йому славу народного “будителя”:

Я русин був, есьм і буду,

Я родився русином.

Чесний мій рід не забуду,

Останусь його сином.

(“Вручание”)

Про яку обмеженість світогляду О. Духновича можна говорити? Так, революціонером він не був. Своє покликання він бачив у культурно-просвітницькій та літературній діяльності. Він дотримувався принципу, хоч і не говорив це вголос, що література не повинна виконувати функції, а повинна наповнювати душу людини красою, підносити її над буденністю життя”¹⁷. Слід додати, що Духнович-літератор вступив у русинську літературу не як до порожнього, замкнутого від навколишнього світу, простору. Він був спадкоємцем ідейного і культурного розвитку як народу, представником якого був, так і тих літературних течій, які в той час існували і розвивались у середовищі слов'янських і неслов'янських народів Європи¹⁸. Проте літературна творчість у О. Духновича мала не тільки естетичну спрямованість, але й функціональну. Найвищий розвиток її припадає на період глухої реакції неабсолютистського режиму, тому будитель використовує літературні твори, щоб через їх посередництво донести свої ідеї, які сміливо можна вважати політичними, до свого читача.

О. Духнович-літератор свою діяльність починав у 20-30-х рр. як поет, що писав трьома мовами: угорською, латинською і руською. Уже в ранніх поезіях, написаних в дусі романтизму, він зарекомендував себе як поборник громадянських свобод і виразник гуманних ідеалів. У 40-х рр. в період, коли він працював в єпископських канцеляріях в Ужгороді і Пряшеві, – в його творчості переважають релігійно-філософські і дидактично-моралізаторські мотиви. Тут переважає вплив літератури класицизму, але він залишається в творчості Духновича тільки епізодом. Пізніше в творчості Духновича проявляється вплив слов'янського романтизму, поезії А. Пушкіна, Ю. Словацького, А. Міцкевича, німецьких поетів групи “Бурі і натиску”, західноукраїнських літераторів. Після революції О. Духнович прагнув очолюваний ним літературний рух пов'язати з життям, зробити літературу знаряддям суспільної боротьби, “будити літературне життя на базі сучасності”¹⁹.

Новим явищем в літературі угорських русинів були мотиви громадського патріотизму, що зазвучали уже в перших творах О. Духновича. Своєрідним шляхом ішов розвиток мотивів національної самосвідомості в поезії Духновича, які в зрілих його творах стали присягою вірності

своєму народу, декларацією його політичних прагнень, симпатій до ідеї єднання слов'янських народів, гострого заперечення космополітизму і національної зради, заклику до громадської активності. Значний внесок зробив О. Духнович і в розвиток прози, особливо в розвиток драматургії. Його мрією був т.зв. "мужицький театр". Виняткове місце в закарпатській літературі належить О. Духновичу як автору дитячої літератури з її реалістичним спрямуванням, романтичним піднесенням, суспільно-виховними мотивами. Невипадково його буквар, ця поема про школу і школяра, був улюбленою книжкою багатьох поколінь русинських дітей, а їх першим декламованим віршем був вірш О. Духновича:

Мамко, мамко, куп ми книжку,
Тинту, папір и табличку,
Бо я пойду до школы,
Учитися по воли.²⁰

Слід констатувати, що, незважаючи на непересічну культурно-національну, просвітницьку активність О. Духновича, він, як і його сучасники, не зміг вирішити мовного питання, точніше питання літературної мови. О. Духнович вживав т.зв. два "стилі": "низький", що мав народнорозмовну основу і вживався ним в творах для народу, і "високий", "слов'яно-руську мову" (точніше суміш російської, церковно-слов'янської і діалектного словника, що одержала назву "язычіє"), характерної для його наукових праць. В цьому О. Духнович продовжував традиції своїх попередників, Г. Тарковича, І. Фогорашія, М. Попа-Лучкая.

Не розумів О. Духнович, в силу обмеженості інформації того часу, процесу трансформації "руськості" в українську національну самосвідомість, що вже здійснилась у Наддніпрянській Україні і проходила в Галичині і Буковині. Вірив, що "Бо свої то за горами, – не чужі", але зв'язки підтримував тільки з галицькими "старорусинами", русофілами (Б. Дідицький, І. Наумович, Я. Головацький і ін.).

Русофільство-москвофільство О. Духновича та інших його сучасників, а також пізніших закарпатських культурних діячів найбільш точно розшифрував і пояснив визначний український національний діяч Михайло Драгоманов: "Націоналізм угроруський мусив узяти форми москвофільські власне тому, що він був і є "чистим націоналізмом", без примішки соціальної. Такий націоналізм завше тягне до держави, а не до народу, - і коли держави українсько-руської нема, а московсько-петербурзька є, то архінатурально, що націоналісти угроруські потяглись думками до сеї держави"²¹.

Високу оцінку ролі О. Духновича в духовному і культурному відродженні угорських русинів дав Августин Волошин у своєму виступі з нагоди 120-річчя з дня народження поета: "Не можемо ми нашого Духновича поставити в один ряд з великанами поезії, з Пушкіном, Шевченком або Петевфієм, не писав он так много, як на пр. Крылов або Франко, або мадярський Томпа, не є таким совершенным стилистом, як на пр. Гоголь, або мадярський Арань, еднако для нас большего значѣня має, як сїи великаны для своего народа. Ибо Духнович засіяв нам звѣздою своеѣ поезіи тогда, коли начинався час быстрого упадка нашѣ народноѣ жизни, коли стали пропадати всѣ скарбы руського самосознаня. Духновичова поезія подавала нам инейекції в часах Летаргїи, его сильный голос будив нас в ночах найглубшого нашого народного сна, и причинив то, что зоря народного воскресеня встрѣтила туй нас еще пред полным вынародовленьем. Устами Духновича говорит к нам поправдѣ геній нашего народа, его очи душевнѣ позерали в далеку будучность, он был пророком народноѣ правды, наших народных идей. Талант поэта, то дар Божій, дар не для поэта, но для народа, для сучасных и будучных покольнѣ. Такій дар Божій значить для нас и поезія Духновича. Его идеї подносять нас ко высотам моральности, наповняють нас любовію ко своему народу, отворяють перспективу порозумѣня наших будучих задач. Кто познав его, або хоть чув про него, кто читав его популярнѣ верши и науковѣ книги, тож и сам почув теплоту народноѣ солидарности. Так воспитав он в нашей интеллигенції народну свѣдомость, проганяв погорду над своим, и возбуждал надѣю на льпшу будучину. Отцы наши в своих хатах спѣвали его "Думы", его гимны и тѣшили теплотою чувства народного, их упадаюча народна надѣя не упала цѣльком, засѣянное им сѣмя послѣ довгоѣ зими гнета, сохранилося для весны одродженя. Особливо за се маємо мы бы благодарнѣ Духновичови и славити его дорогу память"²².

Послідовно русофільську лінію проводив І. Раковський (псевд. Панноніан) (1815-1888) священник (Вишня Рибниця, 1839-1844, Іза, 1859-1885), педагог (віце-ректор учительської семінарії в Ужгороді, 1844-1850), автор декількох підручників, редактор "Земского правительственнаго вестника для королевства Оугорщины" в Будапешті (1850-1856), редактор "Церковной газети"

(пізніше “Церковний вестникъ для русиновъ Австрійской державы” 1856-1859). Спочатку підтримував у мовному питанні “слов’яно-руську” традицію, бо її основу, церковно-слов’янську мову, аналогічно латинській в католицькій сфері, вважав “священною мовою” (lingua sacra). Він був твердо впевнений в тому, що ця мова “зрозуміла кожному русинові”. Свої погляди змінив в період існування “Руського округу” під впливом А. Добрянського і його російських друзів. А. Добрянський вважав, що сучасність вимагає і сучасної мови. До того ж на його думку не треба було створювати для угорських русинів якусь нову літературну мову, бо вже функціонує новітня парость церковно-слов’янської мови – великоруська, що завоювала уже визнання в Європі, бо вона є урядовою в могутній державі²³. Невдовзі на бік А. Добрянського став і І. Раковський. Гостро виступав проти “діалектної мови” деяких своїх сучасників. Він вказував, що “нар’чій у нас неизчислимое множество”, а тому необхідно “принять великоросійський язык для распространения народного просвещения”²⁴. Не признавав І. Раковський і “язычія” О. Духновича, сам почав писати виключно російською літературною мовою. Цю лінію проводив і в редагованих ним газетах. Як ми вже вказували, в цьому йому допомагав російський священик В. Войтковський, що служив біля Будапешту в Уромі. Незважаючи на цю послідовність І. Раковського, він мало сприяв пізнанню читачами редагованих ним газет російської культури, бо в рубриках з життя Росії друкував лише взяті з київських і московських газет статті релігійного характеру (Воскресное чтение, Жития св. Отцов і др.)²⁵.

В цілому русинська спільнота в післяреволюційний період, відомий як період національного відродження, досягла на культурній ниві порівняно мало. Не вдалося ні “визволення угорських русинів”, тобто виділення території ними заселеної в окрему адміністративну одиницю, ні створення організаційних основ “русинського руху”. Первісний прояв активності русинських діячів в боротьбі за “народну справу” в 1849-1851 рр. міг викликати враження, що йдеться про широкий національний рух, який спинити вже не можна. Проте ця “масовість” не витримала вже перших ударів неабсолютистського режиму, продемонструвавши вузькість соціальної основи цього “руху”, двоякість його учасників, головним чином духовенства. Національне відродження залишилося справою одиноких відданих народним інтересам діячів на чолі з Олександром Духновичем. Навіть Адольф Добрянський за весь період неабсолютистського режиму залишався пасивним. Його брат Віктор Добрянський важко переживав крах надій, пов’язаних з “Руським округом”, у відчаю від глухоти абсолютизму до національних проблем важко захворів і спробував покінчити життя самогубством. Русинська інтелігенція не змогла вирішити ні проблему національної орієнтації, ні питання літературної мови. Значна частина її поступово мадяризувалася.

Непослідовність рішення аграрного питання буржуазною революцією 1848-1849 рр. дуже вплинула на розвиток ситуації в русинському селі в післяреволюційний період. Незабезпеченість селян землею, що стало найбільшою перешкодою самостійного господарювання селян, обтяженість їх феодальними залишками не давали можливості остаточно звільнитися від залежності від поміщика і самостійно включитись у товарно-грошові відносини. До того ще й у післяреволюційний період поміщикам все ще вдавалося забирати землю від селян. Так вони спритно використали т. зв. сегрегацію (розділення пасовищ і лісів на поміщицькі і общинні) і комасацію (об’єднання клаткових учасків, (“дарабів”), в одне ціле) і далі присвоювали собі кращі землі. З цього виникли довгорічні судові процеси, які вже вели села в цілому проти сваволі поміщиків. Та навіть такі колективні зусилля рідко були успішними.²⁶ Все ж деякі зміни в позитивному напрямку не обійшли і русинське село, хоча і приходили повільно, з великим запізненням. І тут виникали відносно сильні господарства (“газдівства”) на Притисянській рівнині, а також у закарпатській Гуцульщині. Разом з тим вони демонстрували сильний процес розшарування на селі, зявилися навіть перші випадки еміграції селян за океан. Але основна маса сезонних заробітчан щороку мігрувала до угорської рівнини, де в поміщицьких господарствах наймалася на збирання врожаю і одержавши, як правило, плату натурою, намагалася забезпечити свою сім’ю найнеобхіднішим – хлібом – до наступного сезону.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Данилюк Д. Історія Закарпаття в біографіях і портретах (з давніх часів до початку ХХ ст.). – Ужгород, 1997.;
2. Мишанич О. Карпати нас не розлучать. – Ужгород, 1993.;
3. Рудловчак О. Біля джерел сучасності. – Братислава-Пряшів, 1981.;
4. Бабота Любиця. Закарпатоукраїнська проза другої половини ХІХ ст. – Братислава-Пряшів, 1994.;
5. Шелепець Й. Літературні витоки Олександра Духновича // Наукові записки Музею української культури в Свиднику. – Т. 12. – Братислава-Пряшів, 1985.;
6. Перени Й. Из

истории закарпатских украинцев: 1849 – 1918 // *Studia Historica Scientiarum Hungaricae*. – Т. 14. – Budapest, 1957.; 7. Олександр Духнович. Тези доповідей до наукової конференції присвяченої 100-річчю з дня смерті О. Духновича. – Пряшів, 1965.; 8. Нариси історії Закарпаття (з найдавніших часів до 1918 року). – Т. 1. – Ужгород, 1993.; 9. Церковная газета – 1857 – №14.; 10. Церковная газета – 1858 – №13.; 11. Церковная газета – 1856 – №27.; 12. Ричалка М., Коваль М. Духнович як освітній діяч // Олександр Духнович. Тези доповідей до наукової конференції, присвяченої 100-річчю з дня смерті О. Духновича. – Пряшів, 1965 – С.48-49.; 13. Іваньо І. Соціальні і філософські погляди О.В.Духновича // Олександр Духнович. Тези... – С.12-15; Дземзелівський Й. До характеристики лексичного складу драми О.В.Духновича “Добродетель превyšаєт богатство” // Олександр Духнович. Тези... – С.32-33.; 14. Іваньо І. Соціальні і філософські погляди О.В. Духновича // Олександр Духнович. Тези... – С.13; 15. Духнович О. Вибране. – Пряшів, 1963 – С.139; 16. Данилюк Д. Історія Закарпаття в біографіях і портретах (з давніх часів до початку ХХ ст.). – Ужгород, 1997 – С.140-143; 17. Мишанич О. Карпати нас не розлучать. – Ужгород, 1993 – С.32.; 18. Шелепєць Й. Літературні витоки Олександра Духновича // Наукові записки Музею української культури в Свиднику. – Братіслава-Пряшів, 1985 – Т.12 – С.183.; 19. Рудловчак О. Літературна спадщина Духновича // Олександр Духнович. Тези... – С.27-29; Рудловчак О. Біля джерел сучасності. – Братіслава-Пряшів, 1981 – С.14-18.; 20. Нариси історії Закарпаття (з найдавніших часів до 1918 року). Т.І. – Ужгород, 1993 – С.269-271; Данилюк Д. Історія Закарпаття в біографіях і портретах (з давніх часів до початку ХХ ст.). – С.140-143; Бабота Любиця. Закарпатоукраїнська проза другої половини ХІХ ст. – Братіслава-Пряшів, 1994 – С.78.; 21. Драгоманов М.П. Вибрані твори. Т.І. – Прага, 1937 – С.91-92.; 22. Волошин Августин. Памяти Духновича // Поздравление Русинов.– Ужгород, 1923 – С.8-9; 23. Недзельский Е. Очерк карпаторусской литературы. – Ужгород, 1932. – С.141-142.; 24. Вістник. – 1858 – №48.; 25. Францев В.А. Из истории борьбы за русский литературный язык в Подкарпатской Руси в половине ХІХ ст. // Карпаторусский сборник. – Ужгород, 1931 – С.1-49; Попов А.В. Карпаторусские писатели: очерки жизни и творчества. – Мукачево, 1931; 26. Перени Й. Из истории закарпатских украинцев: 1849-1918 // *Studia Historica Scientiarum Hungaricae*. – Budapest, 1957 – Т.14 – С.33.

О.М.Кравчук

СЛОВАЧЧИНА В ЕКОНОМІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ УРЯДУ ЧСР (1918 – 1929 РР.)

Важливе місце в економічній політиці ЧСР посідала Словаччина. Насамперед це пояснюється необхідністю інтеграції економіки регіону з чеськими землями. Крім того, враховуючи відставання Словаччини від Чехії на 30 – 70 рр.¹, в силу специфіки історичного розвитку в складі Угорщини, влада ЧСР постала перед завданням модернізації економіки краю.

В історіографії зазначена проблема висвітлена неоднозначно. Праці міжвоєнного періоду ідеалізували економічну політику ЧСР в Словаччині (І. Карваш², Я. Козак³, видання „Десять років Чехословацької республіки” (1928 р.⁴) і „10 років звільненої Словаччини” (1928 р.⁵). Історики соціалістичної Чехословацької республіки стверджували, що чеська буржуазія експлуатувала свою „колонію” Словаччину, яка залишалась „аграрним сировинним придатком” чеських земель⁶ (А. Бартлова⁷, В. Пруха, Я. Фалтус⁸). Сучасні історики більш об’єктивно підходять до вивчення економічної політики ЧСР щодо Словаччини, але й вони не дають її однозначної оцінки (Л. Галлон (Словаччина)⁹, В. Лацина¹⁰, Р. Голец¹¹ (Чехія), Д. Ротшильд (США)¹², Ф. Сеїбт (ФРН)¹³.

З огляду на все вищезазначене, автор статті поставив перед собою мету проаналізувати головні напрями економічної політики уряду ЧСР у Словаччині в 1918–1929 рр.

Проголошена 28 жовтня 1918 р. Чехословацька республіка об’єднала доволі відмінні за рівнем економічного розвитку регіони. Це поставило перед урядом ЧСР завдання інтегрувати промислові чеські землі (79 000 кв. км.) та аграрні регіони – Словаччину і Закарпаття (61 508 кв. км.) в єдиний господарський механізм. Здійснення цього завдання передбачало створення національної грошової одиниці, об’єднання сходу і заходу країни новими шляхами сполучення (в Словаччині вони були спрямовані на Угорщину), зміцнення позицій чеського словацького капіталу, модернізації економіки, в тому числі інфраструктури краю, ліквідації залежності Словаччини від Будапешту, уніфікації господарського правового поля у всіх регіонах ЧСР (в Чехії – діяли австрійські норми, в Словаччині та Закарпатті – угорські)¹⁴.

Головні напрями загальнодержавної економічної політики ЧСР, що найбільш активно здійснювалися в Словаччині в 1918–1929 рр., спрямовувалися на комплексне виконання зазначених завдань.

Важливим кроком в економічній інтеграції Чехії і Словаччини, у зміцненні позицій чеських словацьких банкірів стало запровадження національної грошової одиниці – чехословацької крони (25 лютого 1919 р.)¹⁵.